

Germiyanoğlu Vakıflar Hamamı*

Germiyanoğlu Vakıflar Hammam

Sibel Öner Yalçınⁱ, Mehmet Demirciⁱⁱ

ⁱ Dr. Öğrt. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD., <https://orcid.org/0000-0002-6122-7087>

ⁱⁱ Araş. Gör., Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD., <https://orcid.org/0000-0003-4171-9540>

Öz

Amaç: Denizli'nin tarihi dokusunun önemli bir parçası olan Germiyanoğlu Vakıflar Hamamı'nın tarihi, günümüzdeki durumu ve şehrin sosyo kültürel yaşamına katkıları ile ilgili bilgi vermek ve akademik yazına kazandırmaktır.

Gereç ve Yöntem: Hamam ile ilgili bilgilere ulaşmak için 2019 Mayıs ayında Denizli Müze Müdürlüğü Arşivi'nden kurumun izni alınarak fotoğraf ve hamamın yapısal özelliklerine ilişkin bilgilere ulaşılmıştır. Ayrıca Hamam'ın işletmecisi ile görüşülmüş ve fotoğraflar çekilerek belgeler toplanmıştır. Selçuklu dönemi hamam yapısı ve hamam kültürünü değerlendirmek için akademik yazın incelenmiş dönemin hamamları ile Germiyanoğlu Vakıflar Hamamı'nın ortak yönleri bakımından bir değerlendirme yapılmıştır.

Bulgular: Denizli'deki Germiyanoğlu Vakıflar Hamamı 774 yıllık bir geçmişe sahiptir. Kitabesi bulunmayan hamamın temelini şehrin ilk Selçuklu Valisi Esedüddin Ayaz tarafından atıldığı, ikinci Vali Seyfeddin Karasungur zamanında 1246 yılında yapımının tamamlandığı düşünülmektedir. Denizli'nin önemli tarihi yapıları arasında yer alan hamam sıcaklık, ılıkılık, soğukluk ve külhan bölümlerinin bulunuşu ile Türk hamam mimarisinin tipik bir örneğidir. Germiyanoğlu Vakıflar Hamamı kadınlar ve erkekler bölümüne sahip olduğu için çifte hamam, kullanım amacına göre, genel halk hamamı veya çarşı hamamı tarzında inşa edilmiştir. Halk arasında, önemli gezginler olarak bilinen İbn Batuta ve Evliya Çelebi'nin yanı sıra Yıldırım Beyazıt'ın da hamamı ziyaret ettiği ve yıkandığına inanılmaktadır. Günümüzde erkekler bölümü hamam olarak kullanılan tarihi yapının, kadınlar bölümü bir tekstil firmasının satış mağazası olarak kullanılmaktadır.

Sonuç: Denizli'de yer alan Germiyanoğlu Vakıflar Hamamı 13. yüzyıl Selçuklu Dönemi Türk hamamlarının özelliklerini taşımaktadır. Hamam erkekler ve kadınlar hamamı olarak iki bölüm şeklinde inşa edilmiş, ancak günümüzde sadece erkekler bölümü aktif olarak kullanılmaktadır. Çeşitli dönemlerde aslına uygun olarak restore edilen hamam, Türk hamam kültürünün yaşatılması açısından önemli bir yapıdır.

Anahtar Kelimeler: Germiyanoğlu Hamamı, Denizli Tarihi Hamam, Hamam

ABSTRACT

Objective: To reach information about the history and current situation of Germiyanoğlu Vakıflar Hamam, which is an important part of the historical fabric of Denizli, and to bring it into academic literature.

Materials and Methods: In order to get information about the bath, information was obtained from the Denizli Museum Directorate Archive, and the information about the structural features of the bath and photography was obtained in May 2019. In addition, the manager of the bath was contacted and photographs were taken and documents were collected by authors. In order to evaluate the Turkish bath structure and the culture of the Seljuk period, an evaluation has been made in terms of common aspects with the baths of the period examined in academic literature.

Results: Germiyanoğlu Vakıflar Hammam in Denizli has a history of 773 years. It is believed that the foundation of the bath, which has no inscription, was laid by the city's first Seljuk Governor, Esedüddin Ayaz, and its construction was completed in 1246 at the time of the second governor, Seyfeddin Karasungur. The bath, which is one of the important historical buildings of Denizli, is a typical example of the Turkish bath architecture with the presence of "sıcaklık", "ılıkılık", "soğukluk", and "külhan" sections. Germiyanoğlu Vakıflar Hammam was built in the style of a general public bath or bazaar bath used as a double. According to folk wisdom, in addition to İbn Batuta and Evliya Celebi, who are known as important travelers, Yıldırım Beyazıt also visited the bath and had a bath. Today, the men's part is used as a bath and the women's bath part of the building was built as a shopping center.

Conclusion: Germiyanoğlu Vakıflar Hamam, located in Denizli, has the characteristics of the Turkish baths of the 13th century Seljuk period. The bath was built in two sections as men's and women's baths, but only the men's section is actively used today. The bath, which was restored in accordance with its original in various periods, is an important structure in terms of keeping Turkish bath culture alive.

Keywords: Germiyanoğlu Bath, Denizli Historical Bath, Hammam

* *Lokman Hekim Dergisi*, 2020; 10 (2): 252-257

DOI: 10.31020/mutfd.704884

e-ISSN: 1309-8004

Geliş Tarihi – Received: 17 Mart 2020; Kabul Tarihi - Accepted: 05 Mayıs 2020

İletişim - Correspondence Author: Sibel Öner Yalçın <sibelyalcin@pau.edu.tr>

Giriş

Hamamlar mimari değerlerinin yanında bedensel temizlik ve ruhsal açıdan rahatlama mekânları olması nedeniyle sağlık açısından da önem arz eden yapılardır. Arapça'da "ısıtmak; sıcak olmak" anlamındaki "hamm (hamem)" kökünden türeyen "hamam (hammâm)" kelimesinin sözlük anlamı "ısıtan yer" demek olup "yıkama yeri" anlamında kullanılmaktadır.^{1,2} Tarih boyunca tüm kültürlerde insanın yaşam biçimini belirleyici öğelerden biri de su olmuştur. İnsanların temizlik, sağlık, inanç gibi nedenlerle suyla olan ilişkisi, yıkanmak için yeni yapılar inşa etme ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Tarihte yıkanmak için inşa edilen yapılara Hindistan, Mısır ve Yunan uygarlıklarında rastlanmaktadır. Yıkama kültürü özellikle Antik Yunan döneminde önem kazanmış, bu dönemin insanları suyu, bedeni temizleyen, aynı zamanda ruhu rahatlatan, dinlendiren bir araç olarak kullanmıştır.³ Hamam kültürü ilk olarak Yunan medeniyetinde görülmekle birlikte, hamam yapılarının gelişimi Roma uygarlığı döneminde olmuştur.⁴

Türklerin Anadolu'ya 11. yüzyılın sonlarından itibaren yerleşmeye başlamalarıyla, Roma hamamlarında kullanılan yıkama havuzları ve banyo tekneleri gibi durgun suyla yıkama geleneği yerini, Türk hamamı yapılarına bırakmıştır.⁴ Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı döneminde İslami kurallar gereği akan su ile temizlik yapılmasını mümkün kılan, özel ve genel hamamlar inşa edilmiştir.⁵⁻⁷ Özel hamamlar az kişinin kullanımı için genellikle saray, köşk, han, kışla ve tekke gibi yerlere, genel hamamlar ise halkın kullanması için tek ya da çifte olarak köy ve şehir merkezlerine yapılmıştır.⁵ Tek hamamlar, günün belli saatlerinde sadece erkekler veya kadınlara hizmet verirken, çifte hamamlarda erkekler ve kadınların aynı saatlerde yıkanabilmesi mümkün olmuştur. Temizlenmek dışında hamamlar dinlenme, sohbet ve yeni ilişkiler kurma gibi aktivitelerin de yapıldığı mekanlar olarak kullanılmıştır.^{5,8,9} Selçuklu Dönemi'nden itibaren inşa edilen Türk hamamları genelde camii külliyesi içinde yer almış işlerliği vakıflar aracılığı ile sağlanmıştır.^{2,10} Kayseri Sultan Hamamı, Isparta-Gönen'deki Eski Hamam gibi Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi'nde inşa edilen hamamların bazıları günümüze kadar ulaşabilmiştir.^{11,12} Bunlardan biri de Denizli'de bulunan Germiyanoğlu Vakıflar Hamamı'dır. Akademik yazında Germiyanoğlu Vakıflar Hamamı'nın özel olarak ele alındığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma ile Germiyanoğlu Vakıflar Hamamı'nın tarihi ve günümüzde şehrin sosyo kültürel yaşamına olan katkılarının akademik yazına kazandırılması amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem

Hamam ile ilgili bilgilere ulaşmak için 2019 Mayıs ayında Denizli Müze Müdürlüğü Arşivi'nden kurumun izni alınarak fotoğraf ve hamamın yapısal özelliklerine ilişkin bilgilere ulaşılmıştır. Ayrıca 2019 Mayıs ve 2020 Ocak ayı içinde Hamam'ın işletmecisi ile yapılan görüşme notları, gözlem notları ve güncel fotoğraflar çekilerek belgeler toplanmıştır. Selçuklu dönemi Türk hamam yapısı ve hamam kültürünü değerlendirmek için akademik yazın incelenmiş dönemin hamamları ile Germiyanoğlu Vakıflar Hamamı'nın ortak yönleri bakımından bir değerlendirme yapılmıştır. Denizli tarihi özelinde kitaplar, yerel dergi ve internet siteleri incelenmiş, hamamın tarihi ve günümüzdeki durumu ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Bulgular

Hamamın Tarihi ve Yapısal Özellikleri

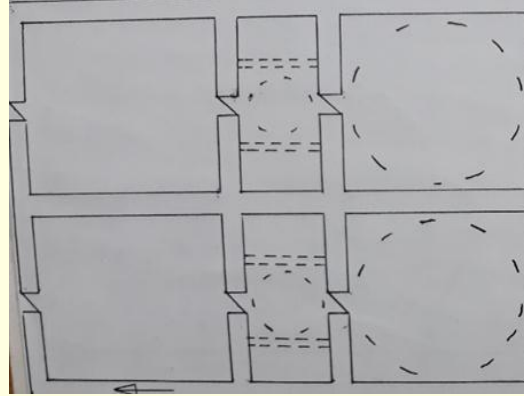
Germiyanoğlu Vakıflar Hamamı çifte olarak inşa edilen, genel halk hamamı veya çarşı hamamı yapılarının bir örneğidir (**Şekil 1**).¹³ Vakıf hamamının kitabesi bulunmamakla beraber, 13. yüzyıl Selçuklu eserlerinden biri olduğu düşünülmektedir, bol miktarda tuğla kullanımı bu dönem yapılarının önemli bir özelliğini yansıtmaktadır.¹⁴ Germiyanoğlu Vakıflar Hamamı'nın ana duvarlarında malzeme olarak taş, tuğla ve moloz, iç bölümünde ise sadece tuğla kullanılmıştır. Boyu 27,20 metre külhanla birlikte 31,70 metre, eni 21,70 metre olup, sıcaklık bölümünü örten kubbe 9,50 metre çapında, ılık bölümünü örten kubbeler 3,80 metre çapında, hamamın duvar kalınlıkları ise 90 santimetredir.¹⁵

Hamamın planı incelediğinde, klasik Türk hamam mimarisinde kullanılan soğukluk, ılık bölüm, sıcaklık ve külhan bölümleri, bu yapıda da bulunmaktadır. Yapı yatık dikdörtgen planlı olup, ortadan simetrik ve dikey bölünmüş, böylelikle kadınlar ve erkekler bölümü oluşmuştur (**Şekil 2**).¹⁵ Hamamın kuzey girişi cephesinden içeriye girildiğinde üzeri çatıyla örtülü dikdörtgen şeklinde soğukluk bölümü bulunur (**Şekil 3**).¹⁵ Soğukluk bölümü 20. yüzyıl başlarında depremde yıkılmış, Cumhuriyet Dönemi'nde kiremit çatılı olarak yeniden inşa edilmiştir.¹⁵ Soğukluk bölümünden sonra ılık bölüme geçilmektedir. ılık bölümleri, birer küçük

kubbeyle örtülmüş olmasına rağmen, bu mekânın yan bölümlerini ayıran kirişlerin içi geometrik şekillerle hareketlendirilip düz dam örtü ile örtülmüştür. Ilıklık bölümüne hem plan hem de süsleme açısından tam bir simetrik görünüm hâkimdir (**Şekil 4**).¹⁵ Hamamın son bölümü olan sıcaklık, kare şeklinde bir mekândan oluşmuş ve büyükçe bir kubbeyle örtülmüştür. Erkekler hamamında kubbenin içi sıvalı olmasına rağmen kadınlar hamamı kullanılmadığı için kubbe içi sıvanmamıştır (**Şekil 5**).¹⁵ Sıvanmadığı için tuğla işçiliğinin zenginliği kadınlar bölümünde daha detaylı bir şekilde görülmekte olup, kubbelerde açılan yuvarlak açıklıklarla mekânın havalandırılması ve aydınlatılması sağlanmıştır.

Şekil 1. Germiyanoğlu Vakıflar Hamamı günümüzde genel görünüm. Yazarların Arşivi.

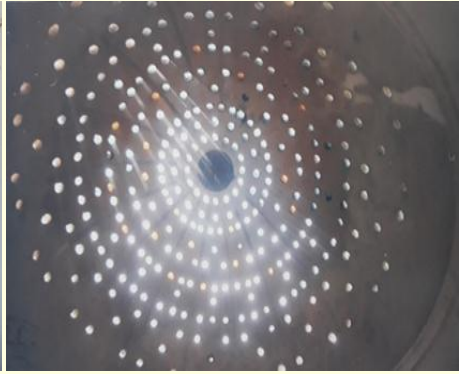
Şekil 2. Germiyanoğlu Vakıflar Hamamı Planı. Denizli Müze Müdürlüğü Arşivi.

Şekil 3. Günümüzde hamamın soğukluk bölümü. Yazarların Arşivi.

Şekil 4. Erkekler hamamının ilıklık bölümünü örten kubbe ve kirişler. Denizli Müze Müdürlüğü Arşivi.

Şekil 5. Sıcaklık bölümü kubbe içerden görünüşü. Denizli Müze Müdürlüğü Arşivi.

Denizli'nin Selçuklulara bağlı bir beylik oluşu, 1207 yılında Selçuklu hükümdarı Gıyasettin Keyhüsrev tarafından fethedilmesiyle gerçekleşmiştir.¹⁴ Selçuklular Dönemi'nde Denizli'ye ilk atanan vali olan Esedüttin Ayaz zamanında Germiyanoğlu Vakıflar Hamamı'nın temeli atılmış, ikinci Vali Seyfeddin Karasungur zamanında, 1246 yılında yapımı tamamlanmıştır.^{14,15} Denizli'ye atanan bu iki vali zamanında bayındırlık hizmetlerine büyük önem verilmiş, adeta Denizli yeniden imar edilmiştir. Özellikle Vali Seyfeddin Karasungur Denizli'ye yaptırdığı birçok han, hamam, cami, kervansaray ve çarşı ile doğudan İzmir'e uzanan ticaret yollarının ihtiyaçlarını karşılamıştır.¹⁶ Döneminin özellikleri gereği hamamın çarşı, camii, hastane ve imarethanelerin masraflarını karşılamak için külliye niteliğinde inşa edilen yapılar arasında olduğu söylenebilir.

Denizli'de 13. yüzyıl sonlarından itibaren İnanç Beyliği hüküm sürmüştür, 1368'de bir deprem ile harap olduğu sıralarda, şehir Germiyan hâkimiyetine geçmiştir.¹⁷ Denizli'de Germiyanoğlu Beyliği Dönemi'nde Selçuklulardan kalma bazı eserlerin onarımı yapıldığı gibi yeni yapılarda kazandırılmıştır.¹⁸ Osmanlı kaynaklarında Denizli'de "Hoca Ömer Hamamı" adında bir hamamın Yıldırım Beyazıt'a satıldığından, yine aynı hamamın fetret döneminde Çelebi Mehmet tarafından Germiyanlı Yakup Bey'e verildiğinden söz edilmektedir.¹⁴ İbn-i Batuta 14. yüzyılda Denizli'yi ziyaret etmiş, şehrin içinde yer alan bir hamam ve bol

zengin su kaynakları hakkında bilgiler vermiştir.^{16,19} Ünlü gezginler Evliya Çelebi ve Katip Çelebi’de seyahatnamelerinde Denizli’deki bol su kaynaklarından söz etmiş, Evliya Çelebi şehirde 6 tane hamam olduğu bilgisini vermiştir.¹⁶

Timur, 1402 yılında Ankara Savaşını kazandıktan sonra Denizli’ye gelmiş, burada bir süre kaldıktan sonra İzmir yöresini fethetmiş, 1403 yılının ilk aylarında tekrar Denizli’ye dönerek çadır kurmuştur.²⁰ Timur bu bölgeyi Germiyanlılara bırakarak ayrılmıştır.¹⁹ Denizli’de halk arasında Timur’un Germiyanoğlu Vakıflar Hamamı’nda yıkıldığı ve Yıldırım Beyazıt’la olan bir konuşmasının hamamda geçtiğine inanılmaktadır. Halk arasında varlığına inanılan bu rivayet şöyledir:

“Ankara savaşını kazanan Timur, Yıldırım Beyazıt’ı esir almıştır. Timur Germiyanoğlu Vakıflar Hamamı’nda, Yıldırım Beyazıt’a şu soruyu sormuştur: ‘Sen beni esir almış olsaydın bana ne yapardın?’. Yıldırım Beyazıt ‘seni demir bir kafese koyup sokaklarda gezdirirdim’ cevabını vermiş. Timur: ‘Tamam o zaman bende sana aynısını yapacağım’ demiş ve kafes yaptırmak için bir demirci bulunmasını istemiştir. Timur’un niyetini öğrenen şehirdeki demirciler ‘bu kafesi yapamayacaklarını’ belirtmiştir. Timur’un isteğiyle o zaman demircileri ile ünlü olan Denizli’nin Çal ilçesinden bir demirci bulunmuş ve istenilen kafes yaptırılmıştır...” Hikâyenin bundan sonra olan kısmı net değildir.²¹

Cevdet Şemsioğlu’nun 1949 yılında kaleme aldığı Yeni Denizli Gazetesi’nde yayınlanan bir yazısı da Germiyanoğlu Vakıflar Hamamı ile ilgilidir. Şemsioğlu yazısında “bundan yarım asır evvel bugünkü şehir hamamının yerinde eski bir hamam vardı, bu hamamı Yıldırım Beyazıt Germiyanzade Yakup Çelebi’ye hediye etmişti” sözleriyle hamamın eski durumu hakkında bilgiler vermektedir.²² Şemsioğlu’nun aktardıklarına göre eski hamam, “beş adet kubbesi, sandık büyüklüğündeki taşları, demir bağları ve kurşun lökleri ile harç ve horasanla tutturulmuş muazzam duvarı, Mısır ve Asur heykelleri gibi alayışsız (tantanasız) ve sukuti bir selabet (sağlamlık) gösterir ve aşırı bir yapı metaneti arz ederdi. Güneşin doğuşundan batışına kadar, bu sırtta sararmış taşları, ateşi renkli pırıltıları ile muazzam bir kehribar külçesi gibi göz alırdı”. Şemsioğlu hamamın 18. yüzyılda büyük zelzelede fazla zarar gördüğü, sonra eski hamamın bazı malzemelerinin de kullanılmasıyla yeniden inşa edildiğinden söz etmektedir.²² Başbakanlık Osmanlı Arşivleri’ne yansıyan bir belgeye göre 1898 yılında Şura-yı Devlet kararı ile Germiyanzade Vakfı’na ait Denizli’de bir hamamın depremde zarar gördüğü, yapılan keşif sonucunda 34.156 kuruşa tamir edilebileceği, bu masrafların hamam gelirleriyle karşılanacağı bilgisi yer almıştır (**Şekil 6**).²³

Şekil 6. Depremde zarar gören Germiyanoğlu Vakıflar Hamamı ile ilgili Şura-yı Devlet kararı. Çetin M. Tarihi Belgeler Işığında Denizli. Denizli Büyükşehir Belediyesi Yayınları. 2015; ss: 288-289.

Tarihsel süreçte Germiyanoğlu Vakıflar Hamamı Denizli halk kültüründe yeri olan “gelin hamamı” geleneğinin de uygulandığı bir mekan olmuştur.²⁴ Kaptan’ın aktardıklarına göre Denizli’de gelin hamamı geleneği, oğlan evinin gelin evine yakın bir hamamı, çoğunlukla da “Vakıflar Hamamı”nı bir günlüğüne kiralaması şeklinde 1965 yılına kadar devam etmiştir.²⁴

Günümüzde Germiyanoğlu Vakıflar Hamamı

Vakıflar Hamamı günümüzde Denizli Bayram Yeri Meydanı olarak adlandırılan bölgede, Saraylar Mahallesi, Kayalık Caddesi üzerinde, Atatürk Evi ve Etnoğrafya Müzesi'nin yanında yer almaktadır.¹⁴ Hamam, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün mülküdür. Çeşitli dönemlerde restore edilen hamamın, dış cephelerinde sadelik hâkimdir, sadece giriş cephesinde Cumhuriyet Döneminde yapılan mermer ve taş süslemelerden oluşan panolar dikkat çekmektedir.¹⁴ (Şekil 7).¹³ Günümüzde hamamın erkekler bölümü hamam olarak işlevini sürdürürken, kadınlar bölümü bir tekstil firmasının satış mağazası olarak kullanılmaktadır.²⁵ (Şekil 8).¹³

Şekil 7. Hamamın giriş cephesinde bulunan süslemeler. Yazarların Arşivi.

Şekil 8. Günümüzde tekstil satış mağazası olarak kullanılan kadınlar bölümünden bir görünüm. Yazarların Arşivi.

Hamamın işleyiş durumuyla ilgili bilgi almak için 50 yıldır işletmecisi olan Çelik ailesinden bir kişi ile görüşülmüştür.²¹ Hamamın soğukluk, ılıkılık ve sıcaklık bölümlerinin aktif olarak kullanıldığı, külhan bölümünün doğalgaza geçildiği için 2011 yılından beri kullanılmadığı anlaşılmıştır. Günümüzde hamamın tarihi yapısı korunarak, göbek taşı, buhar odası, havuz, masaj odası, sauna ve dinlenme salonu gibi bölümlerde eklenmiştir. Hamamda kullanılan su şehir şebekesinden sağlanmaktadır. Giriş ücretleri altı ayda bir enflasyon ve ekonomik göstergeler göz önünde bulundurularak, Denizli Kahveciler ve Gazinocular Odası tarafından belirlenmekte, Şubat 2020 tarihi itibarıyla 35 Türk Lirası hamama giriş ücreti alınmaktadır.²¹ Hamam cumartesi ve pazar günleri de dâhil olmak üzere, her gün sabah 07:00 akşam 23:00 arasında faaliyet göstermektedir. İstisna olarak arife günleri bayram sabahına kadar açık olan hamam Ramazan ve Kurban Bayram'larının birinci günü öğlene kadar kapalı kalmaktadır. Hamam da görevli olarak meydancı (karşılama elemanı) iki kişi çalışmaktadır. Meydancılar, hamama gelen müşterileri karşılayan, yönlendiren, aynı zamanda müşterilere talep etmeleri halinde içecek sunan çalışanlardır. Hamamda müşteri yoğunluğuna göre iki ya da beş keseci çalışmaktadır.²¹

Çelik, müşteri profilinden bahsederken; hamamın her sosyo-ekonomik seviyeden, her yaş grubundan insan tarafından tercih edildiğini belirtmiştir. Hamamın günlük 30 ile 50 kişi arasında müşterisi olduğu, akşam saatlerinde ve cumartesi günlerinde daha yoğun olarak tercih edildiği, arife günleri ve mübarek gecelerde müşteri sayılarının arttığı, çok soğuk ve çok sıcak günlerde azaldığı öğrenilmiştir. Çelik, müşterilerin bazılarının bedensel ve zihinsel rahatlamak, bazılarının kas ve eklem ağrılarını azaltmak amacıyla hamama gelmeyi tercih ettiklerini anlatmıştır. Çelik'e göre bunların yanında müşteriler grip gibi üst solunum yolu hastalıklarında terlemek ve vücut sıcaklığını arttırmak, bazı sporcular hızlı kilo verme programlarına hamamda terlemeyi de dâhil ettikleri için hamama gelmektedir.²¹ Bazı müşterilerin gelenekleri yaşatmak adına hamama geldiğini anlatan Çelik, damat ve arkadaşlarının toplu olarak geldiği "damat hamamı" etkinliğini bu geleneklere örnek göstermiştir. Hamama gelenlerin ortalama 45 ile 60 dakika arasında hamamda kaldığını ücretlendirmenin ise iki saat üzerinden olduğunu anlatan Çelik hamam alışkanlığı olan bir müşterinin ayda ortalama bir kez geldiğini buna karşın haftada üç kez gelen müşterilerinin de olduğunu belirtmiştir. Hamam yabancı turistler tarafından oldukça az müşteriye sahip iken, yerli ve gurbetçi

vatandaşlarımız tarafından özellikle yazın sıkça ziyaret edilmektedir. Bazı gurbetçi vatandaşlar geleneklerini yeni nesillere aktarmak amacıyla genelde çocuklarıyla hamamı ziyaret etmektedir.²¹

Sonuç

Denizli’de yer alan Germiyanoğlu Vakıflar Hamamı Selçuklular Dönemi’nde bu güne ayakta kalan şehrin tarihi dokusunun güzel bir örneğini oluşturmaktadır. Vakıflar hamamının kitabesi bulunmamakla beraber, 13. yüzyıl Selçuklu eserlerinden biri olduğu düşünölmektedir. Ulaşabildiğimiz kaynaklara göre Hamam’ın özel olarak ele alındığı bir akademik yazına rastlanılmamıştır. Çeşitli dönemlerde aslına uygun olarak restore edilen hamam, Türk hamamı kültürünün yaşatılması açısından günümüzde de önemli bir yapıdır.

Bilgi

Bu makale 18-21 Haziran 2019 tarihinde Kırşehir’de düzenlenen XI. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günleri’nde poster bildirisi olarak sunulmuştur. Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır. Germiyanoğlu Vakıflar Hamamı ile ilgili güncel bilgilere ulaşmamıza yardım eden hamam işletmecisi Akın Çelik’e çok teşekkür ederiz.

Kaynaklar

- 1-Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Hamam. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/hamam>
Erişim Tarihi:2.01.2020.
- 2-Bozok D. Türk hamamı ve geleneklerinin turizmde uygulanışı. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2005;8(13): 62-86.
- 3-Apaydın Başa B. Türk hamam kültürünün spa&wellness mekânlarının tasarımına etkileri. Zfw Journal Of World Of Turks 2009;1(1): 207-220.
- 4-Ürük ZF. Medeniyetler içinde hamamın gelişimi ve kültürel olarak mekân analizleri. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi 2016;4(28):185-209.
- 5- Önge Y. Anadolu’da XII-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. Önder Matbaacılık. Ankara 1995;ss:8-13.
- 6-Ergin N. Anadolu Medeniyetlerinde Hamam Kültürü. Mimari, Tarih ve İmgelem. Koç Üniversitesi Yayınları. Mas Matbaacılık. 1. Baskı, İstanbul 2011;ss:8-9.
- 7-Çelik E, Aydemir Al. Türk hamam mimarisinin yapısal ve mekânsal özellikleri. Journal of Urban Academy.2018; 11(2):274-281.
- 8-Halaç HH, Kalak M, Yıldırım ÖC. Siverek Tarihi Hamam yapılarının kullanım durumları. Al- Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi 2018;1(1):54-74.
- 9-Alkan E. Tarihte Sağlık ve Su Kültürü. (Ed: Namal A, Erdemir AD, Syroka BP) Türk Hamamı Kültürünün Günümüzdeki Yansımaları. İstanbul Medikal Sağlık ve Yayıncılık. 2016; 211-217.
- 10-Turgut V. Germiyanoğulları’nın menşei, vakıfları ve Batı Anadolu’nun Türkleşmesi meselesi üzerine. Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi 2007;1(5):1-98.
- 11- Kayseri Valiliği. Erişim Adresi: <http://www.kayseri.gov.tr/hamamlar> Erişim Tarihi: 3.05.2020
- 12-Demirci D. Isparta-Gönen’deki “Eski Hamam” Üzerine bir değerlendirme. Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi 2015;2(3):42-65.
- 13-Germiyanoğlu Vakıflar Hamamı ile ilgili Yazarlar tarafından çekilen fotoğraflar. Yazarların Arşivi. 15.Ocak 2020.
- 14-Denizli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi.
ErişimAdresi: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/denizli/kulturenvanteri/vakiflar-hamami>. Erişim Tarihi: 15.02.2020.
- 15-Denizli Müze Müdürlüğü Arşivi Tescil Dosyası, No:17
Erişim Tarihi:10. 06.2019.
- 16-Kapısız P. Temettuat defterine göre Denizli’nin sosyo ekonomik durumu (1844). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 1999.
- 17-Parlaz S. Denizli’nin kronolojik tarihi. Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi 2016. sayı:11. Denizli.
- 18-Uysal AO. Germiyanoğulları Beyliğinin Mimari Eserleri. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. Ankara. 2006;51-53.
- 19-Çetin M, Yazar A, Çetin NA, Öztürk İ. Denizli’nin Seyyahları. Denizli Belediyesi Kültür Yayınları. Yayın no:40. 2013.
- 20-İlimiz Denizli. Bayrak Yayıncılık, İstanbul. 1985;55-58.
- 21-Çelik A. Hamam İşletmecisi. Erkek, 47 yaşında. Üniversite mezunu. 2020. Denizli.
- 22-Şemsioğlu C. 20. Yüzyıl Başlarında Denizli Cevdet Şemsioğlu Anısına. HM Matbaacılık. Denizli. 2016, s. 63-64.
- 23-Çetin M. Tarihi Belgeler Işığında Denizli. Denizli Büyükşehir Belediyesi Yayınları. 2015, s. 288-289.
- 24-Kaptan ŞT. Denizli’nin Halk Kültürü Ürünleri 1. Cilt, 1. Basım. Yenigün Ofset Matbaa. 1988;ss:11.
- 25-Orhan E. Kentin “Modern Harabeleri’nin incelenmesi: Denizli taş atölyeleri örneği. Planlama 2016;26(2):160-167.